

A globális környezet gazdaságon kívüli tényezőinek középtávú előrejelzése

***A világ népességének alakulása és ennek politikai-biztonsági-gazdasági
következményei***

Vitaanyag

2007. január

Mind az Európai Unióban, mind hazánkban az utóbbi évtizedek demográfiai folyamatai, azok következményei – közöttük elsősorban a népesség elöregedése - rendkívül sok vita, elemzés tárgyát képezik. Ezzel összefüggésben kerülnek a figyelem középpontjába azok az aggodalmak, amelyek a tagállamokban élő népesség jövőbeni eltartóképességét kérdőjelezzik meg. Közismert, hogy a bevándorlás enyhítheti a népesség természetes fogyását (az Európai Unió befogadó államainak nagy részében – közöttük Magyarországon - ma is ez a helyzet). Kevesebb szó esik ugyanakkor arról, hogy az eltartóképességet nemcsak a demográfiai folyamatok, hanem a munkaerőpiaci helyzet is jelentős mértékben befolyásolja. Holott éppen hazánk példája mutatja, hogy a nyugdíjrendszer fenntarthatóságát leginkább a munkaképes korúak alacsony aktivitása (az a tény, hogy a kiadásokat a jelenlegi járulékbefizetések egyre kevésbé fedezik) veszélyezteti.

Témánk, a népesedési, migrációs folyamatok alakulása, a következmények áttekintése szempontjából tehát lényeges, hogy a természetes népmozgalmakon és a migráción túlmenően munkaerőpiaci folyamatokat is érintsünk. Ennek megfelelően jelen dolgozat először egy rövid demográfiai helyzetképet ad, majd a jelenlegi migrációs trendeket tekinti át úgy, hogy ezekből kiindulva megpróbálja az elkövetkezendő néhány év várható irányait is felvázolni. Végül a munkaerőpiaci helyzet, azon belül az alulfoglalkoztatottság, munkanélküliség problematikáját, annak fontosabb világgazdasági következményeit, a jövedelemegyenlőtlenség éleződésére gyakorolt hatásait ismerteti. (Ez utóbbi a migrációs nyomás esetleges növekedése szempontjából lehet lényeges.) A dolgozat mindhárom téma esetében azokra a főbb tendenciákra igyekszik rámutatni, amelyek meghatározóak lehetnek az Európai Unió jövője szempontjából, továbbá hazánkat is közvetlenül érinthetik.

I. Demográfiai helyzetkép

A demográfiai trendváltások hosszabb időtávon belül érzékelhetők, annak van tehát értelme, hogy a módosulásokat több évtized távlatában elemezzük. Jelen kitekintés célja

ugyanakkor csupán az elkövetkezendő néhány, 3-10 év várható folyamatainak felvázolása. A hangsúly ezért az eddigi trendekre helyeződik, s a hosszabb távú előrejelzéseket csak annyiban vesszük figyelembe, amennyiben azok a mostani trendek továbbélését, esetleg változásokat vetítenek előre.

Ami az általános demográfiai trendeket illeti, közismert, hogy ma a világban a népességnövekedés tekintetében erőteljes polarizáció érvényesül: a gyarapodás egyértelműen a fejlődő országokra koncentrálódik, az ENSZ adatai szerint a népességnövekedés 95%-a itt megy végbe, míg a fejlett országok a növekedés elenyésző részét adják, mindössze 5%-ot. A termékenység ugyanis az egyes eltérő fejlettségű régiók között rendkívül különböző (bár az utóbbi kb. két évtizedben valamelyes közeledés tapasztalható a fejlett és egyes, felzárkózó fejlődő országok között). A világon 2,65 az egy termékeny korú nőre jutó élveszületések száma, ugyanakkor ez a mutató, a teljes termékenységi ráta, a fejlettebb régiókban messze nem éri el a 2,1-es szintet, ami az egyszerű reprodukcióhoz szükséges. Ellenben a legelmaradottabb államokban a ráta 5 feletti értéket mutat. (Lásd az 1. sz. táblázatot). Az eltérések ellenére az viszont egyértelmű, hogy a világátlag csökkenő tendenciájú (különösen markáns ez a jelenség, ha figyelembe vesszük, hogy 2000-2005-re a termékenység gyakorlatilag megfeleződött 1950-55-höz képest, amikor a világátlag még 5 feletti értéket ért el).

1. sz. táblázat

Teljes termékenységi ráta alakulása a világ különböző fejlettségű régióiban és kontinensek, szubkontinensek szerint az elmúlt 35 évben (1970-2005)

Országcsoporthoz fejlettség szerint	1970-75	2000-05
Világátlag	4,49	2,65
Fejlett országok csoportja	2,12	1,56
Kevésbé fejlett országok	5,44	2,90
Elmaradott országok	6,61	5,02
Más kevésbé fejlett országok	5,28	2,58
Kontinensek, szubkontinensek		
Afrika	6,72	4,97
Ázsia	5,08	2,47
Európa	2,16	1,40
Latin Amerika és a karibi-térség	5,05	2,55
Észak-Amerika	2,01	1,99
Óceánia	3,23	2,32

Forrás: ENSZ, Population Division of the Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat (2005)

A táblázatból látható, hogy az elmúlt több mint három évtizedben kivétel nélkül valamennyi térségben, kontinensen, szubkontinensen a termékenység egyértelműen csökkent. A leglátványosabb változás azonban Ázsiában ment végbe, ahol a mutató kevesebb, mint felére, 5,08-ról 2,47-a esett. A jelentős fogyás nem meglepő, ha figyelembe vesszük a Kínában lezajlott, egy-gyerekes családmódellet célul kitűző népesedési kampányt, s részben az Indiában megfigyelhető folyamatokat. A világátlag viszonylag jelentős csökkenése nyilvánvalóan annak is tulajdonítható, hogy azon országok népessége, amelyeket továbbra is magas termékenység jellemez, a világ teljes lakosságának csupán 10%-át teszi ki, s hogy a fejlett államokon¹ túl 23 olyan fejlődőnek számító ország is akad, ahol a teljes termékenységi ráta nem éri el az egyszerű

¹ A világ népességének 19%-a él abban a 44 fejlett országban, ahol a termékenység nagyon alacsony, s Albánia kivételével egyikben sem éri el a reprodukciós szintet. Ebben az országcsoporthoz található 15, főként dél- és kelet-európai állam, ahol a teljes termékenységi ráta alacsonyabb 1,3-nál is. (Hazánkban a mutató értéke: 1,28). A termékenység csökkenése a fejlett országokra már 1990-95 óta jellemző. Mindössze néhány államban regisztráltak valamelyes

reprodukciós szintet. (E csoporthoz tartozik Kína is, ahol becslések szerint 2000 és 2005 között a termékenység szintje mindössze 1,7 volt – forrás: ENSZ.)

A termékenység általános csökkenésével szemben a születéskor várható átlagos élettartam nőtt az egész világon, az 1950-55 közötti 47 évről 65 évre a 2000-2005 közötti időszakban. Az egyes régiók, különböző fejlettségű országcsoportok között persze e tekintetben is jelentősek az eltérések: a fejlett országokban 76 év, míg a legelmaradottabbakban mindössze 51 év. Minthogy ez utóbbi országcsoportban az AIDS továbbra is sűrűn szedi áldozatait², a születéskor várható átlagos élettartam jövőbeni növekedése erősen függ attól, hogy mennyire sikerül hatékony ellenszert találni „korunk pestisére”.

A fent ismertetett fejlett országbeli folyamatok – a termékenység csökkenése, illetve a születéskor várható élettartam növekedése - természetes következménye a lakosság elöregedése ebben az országcsoportban. A 60 évesnél idősebbek aránya a világon átlagosan 11%, ezzel szemben a fejlett országokban 20%, Európában 21% (az Egyesült Államokban 17%, Kanadában 18%). Ezzel szemben a legelmaradottabb országokban részesedésük mindössze 5%-ot tesz ki. (A többi fejlődő országban 8%). Az ún. időskori eltartási arány (a munkaképes korúak – 15-64 éves korúak - száma összevetve a 64 év felettiekével) az előrejelzések szerint ugyanakkor a születéskor várható átlagos élettartam növekedése és a termékenység általános csökkenése következtében valamennyi régióban csökkenni fog, egyértelmű viszont, hogy a legkedvezőtlenebbé a fejlett országokban – különösen Európában – fog válni. Mind a születések számának csökkenését, mind az eltartási arány romlását viszont valamelyest ellensúlyozhatja a bevándorlásból származó nyereség. A következőkben a nemzetközi migrációról lesz szó.

II. Nemzetközi migráció

növekedést: Belgiumban, Franciaországban, Németországban, Hollandiában, és az Egyesült Államokban, vagyis jellemzően befogadó országokban. Forrás: ENSZ (ld. 1. sz. táblázat)..

A nemzetközi migráció jelensége az utóbbi években ha lehet, még inkább előtérbe került, ami nyilvánvalóan azzal is magyarázható, hogy a vándorlók száma nagy mértékben megnövekedett: míg a Nemzetközi Migrációs Szervezet (International Organization for Migration – IOM) az ezredforduló táján 120 millióra becsülte azok számát, akik hazájuktól eltérő országban élnek, mára ez a szám 191 millióra, a Föld lakosságának közel 3%-ára emelkedett. Maga a növekedés ugyanakkor nem változtat a folyamatok lényegén, vagyis azon, hogy a legelmaradottabb országok előbbieken említett túlnépesedése s az egyes régiók, országok közötti jövedelemegyenlőtlenségek kiéleződése fokozott migrációs nyomáshoz vezet a világgazdasági globalizáció körülményei között, vagyis olyan korszakban, amikor a kommunikáció gyorsabbá, egyszerűbbé vált, költségei lényegesen csökkentek. A globalizációs folyamatok egyúttal érthetővé teszik azt is, hogy az utóbbi időben megnőtt az átmeneti – egy évnél rövidebb időtartamú - migráció jelentősége. Úgy tűnik, különösen igaz ez az Európai Unióra, s főként az integráción belüli mozgásokra.

Látni kell azonban, hogy maga a migrációs nyomás nem mindig vált ki vándorlást, ahhoz egyéb feltételek is kellenek. A tapasztalatok ugyanis azt mutatják, hogy a jövedelemkülönbségek éleződése és a demográfiai tényezők, még ha erősítik is a nyomást, önmagukban nem feltétlenül vezetnek migrációhoz. A menekültek esetében például egyértelműen a kényszerítő, taszító tényezők játsszák a főszerepet. Egyes szerzők³ arra is rámutatnak, hogy a migráció nem “véletlenül” zajlik; nem mindenki, hanem csupán bizonyos egyének (csoportok) – legtöbbször a népesség elenyésző része - vesznek részt a folyamatokban, s a vándorlási irányok, utak is adott szerkezetet mutatnak. Bizonyos szabályszerűségek figyelhetők meg például az egyébként igen különböző nagy befogadó államokba érkező bevándorlók származási helyét illetően (akár az Egyesült Államokat, akár Franciaországot vagy akár Japánt nézzük, az ide érkezők elsősorban az adott állam saját vonzáskörzetéből származnak⁴).

² Az AIDS pusztító hatása különösen Afrika déli részén olyan jelentős, hogy egyes országokban - Botswanában, Lesothóban és Sváziföldön – az ENSZ becslése szerint 2005 és 2020 között a népesség azért fog csökkenni, mert az AIDS okozta halálozások száma meghaladja a születéseket.

³ Lásd pl. Sassen, 1999.

⁴ Közismert továbbá a gyarmati kapcsolatok fontossága: a Nagy-Britanniában élő külföldiek 60%-a például olyan ázsiai vagy afrikai országokból származik, amelyek a brit gyarmatbirodalomhoz

Ami a nemzetközi migrációnak a természetes népességmozgalommal való összefüggéseit illeti, abból a 74 országból, amely a 2000-2005 közötti időszakban nettó befogadó volt, csak néhányban fordult meg az amúgy kedvezőtlen trend, vagyis a természetes fogyást mindössze 7 államban sikerült a bevándorlásnak ellensúlyoznia (Ausztriában, Horvátországban, Németországban, Görögországban, Olaszországban, Szlovákiában és Szlovéniában). Három országban a természetes csökkenést a migráció enyhítette, ezek közé tartozik hazánkon kívül a Cseh Köztársaság és Oroszország. Európa vonatkozásában ugyanakkor megállapítható, hogy a kontinens jelentős, mintegy 4,4 milliós népesség-csökkenést szenvedett volna az 1995-2000 közötti időszakban el, ha nem lett volna számottevő a bevándorlás⁵.

Különösen az utóbbi időben megfigyelhető jelenség, hogy a nemzetközi munkaerő-vándorlásban résztvevők nagy része a munkaerőpiac két szélsőséges szegmenséből kerül ki: a magas kvalifikáltságot igénylő foglalkozásúakból, illetve az alacsony képzettségűek, képzetlenekből (utóbbiak gyakran csupán szezonális munkát vállalnak a fogadó országokban). A magasan kvalifikált migránsok számának növekedésével is összefügg az a szintén újabban tapasztalható tendencia, hogy a nagy célországok egyszersmind kibocsátókká is válnak (egyes nagy befogadó országok - például Ausztrália - már azt vizsgálják, hogyan vonzzák haza az elvándorolt munkaerőt). Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy a képzett munkavállalók megnövekedett mobilitása az egyes befogadó államok ösztönző politikájára is visszavezethető.

A nemzetközi vándorlás néhány jövőbeli tendenciája, annak körvonalai már ma is érzékelhetők. A demográfiai viszonyok fenti áttekintéséből például egyértelműnek tűnik, hogy a közeli jövőben a migrációs nyomás növekedése várható. Láthattuk, hogy a világban ma is tapasztalható demográfiai egyensúlytalanságok a XXI. század első negyedében tovább éleződnek. (Míg a fejlett országok népessége 2025-ig a jelenlegi 1,25

tartoztak. Az sem véletlen, hogy szinte az összes Európában élő indiai éppen Nagy-Britanniában telepedett le. E szabályszerűségek alapján leírható a migráció sajátos földrajza, illetve geopolitikája. (Sassen, i.m., 138. old.)

⁵ Forrás: IOM, World Migration Report, 2005.

milliárd fős szinten fog stagnálni, addig a fejlődő országoké a mostani 4 milliárról 7,5 milliárdra emelkedik - Nayyar, 2000.) Ugyanakkor a világgazdaságban napjainkban is megfigyelhető jövedelem- és életszínvonal-különbségek aligha enyhülnek majd (kivételt ez alól néhány térség – esetleg az Európai Unió – jelenthet). A migrációs nyomás tehát a gazdasági taszító illetve vonzó tényezők további érvényesülésén keresztül is erősödhet.

A fentiekben ismertetett folyamatokat figyelembe véve kizárólag demográfiai szempontból úgy tűnhet, a potenciális befogadó országok érdekei azt diktálják, hogy eddigi korlátozó migrációs politikájukon enyhítsenek. Ha ez elő is fordul, valószínű, hogy óvatos intézkedések révén megy majd végbe, bizonyos feltételek mellett, például a szelekció fokozásával (a munkaerőpiac több szegmense ugyanis korlátozott befogadóképességű marad).

Nyilvánvaló azonban, hogy a bevándorlási politikát egyéb – részben általános politikai-intézményi, részben gazdasági – körülmények is erősen befolyásolják. A politikai illetve intézményi szempontok vonatkozásában ma már jól látszik, hogy - különösen az Európai Unión belül - a migrációs politika alakítását illetően az egyes kormányok mozgástere egyre szűkül. A közösségi intézmények növekvő számú kötelező érvényű előírásai, szabályai és a bevándorlók/menekültek emberi jogait védő különböző bírósági ítéletek ugyanis meglehetősen egyértelmű irányt szabnak az egyes tagállamok migrációs politikája számára ⁶ (nem beszélve persze a belső határok megszüntetésének, a külsők megerősítésének, azaz a schengeni rendszer létrehozásának a vízum- és menekültpolitikát közvetlenül érintő következményeiről). A civil szervezetek befolyásoló szerepe szintén említést érdemel.

A gazdasági jellegű meghatározó tényezőket természetesen lehetetlen pontosan előre jelezni, de néhány szabályszerűség még e tekintetben is felfedezhető. Különösen az elmúlt néhány évtized nyugat-európai tapasztalatai azt mutatták, hogy a bevándorlási politika nagyban függött a munkaerő-kereslettől, annak ciklikusságától (amely természetesen a

gazdasági konjunktúrához kötődött). A várható keresleti ingadozás miatt előfordulhat, a fogadó országok a jövőben is törekednek majd arra, hogy a bevándorlás a legtöbb esetben lehetőleg átmeneti időtartamú legyen (más kérdés, hogy ennek megvalósítása mennyire lesz sikeres – a tapasztalatok e tekintetben is tanulságokkal szolgálhatnak). A gazdasági tényezők tekintetében azonban jóval kevesebbet tudunk arról, hogy a kereskedelmi korlátok lebontása, a szabad tőkeáramlás, vagyis a gazdaság „transznacionalizálódása” hogyan hat a migrációs folyamatokra, milyen főbb törvényszerűségek fedezhetők fel a globalizáció és a nemzetközi vándorlás között. Nyilvánvaló, hogy az összefüggések meglehetősen komplexek, de a migráció egyéb szabályszerűségeinek figyelembevételével, a konkrét körülmények, esetek tanulmányozásával talán feltárhatók és megérthetők.

III. Munkaerőpiac, munkanélküliség

A bevezetésben már szó esett arról, hogy egy adott országban élő népesség eltartóképességét nemcsak demográfiai folyamatok, hanem munkaerőpiaci tényezők is befolyásolják. Ha a világban folyó migrációs trendekre, azok okaira tekintünk, szintén figyelembe kell venni a foglalkoztatási nehézségeket, hiszen a már említett jövedelemegyenlőtlenségek részben szintén munkaerőpiaci indokokra vezethetők vissza. Az átfogó – régiók, országcsoportok, kontinensek közötti - nemzetközi összehasonlítást azonban ebben az esetben akadályozza, hogy a gazdaság szerkezete rendkívül eltérő. Elegendő itt a fejlett és fejlődő országok közötti óriási különbségekre, a közöttük lévő fejlettségi szakadékra utalni, s akkor még nem beszéltünk a statisztikai-számbavételi nehézségekről. Már a munkanélküliség ráták egyes régiók közötti összehasonlítása is problematikus lehet tehát, bár a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) közöl ilyen adatokat (ezeket azonban - a fenti megfontolásoknál fogva - bizonyos fenntartásokkal kell kezelni)⁷. Fontosak lehetnek viszont a foglalkoztatási és jövedelmi helyzet közötti

⁶ Sassen ezt nevezi a politika fokozódó transznacionalizálódásának, amely szerinte a gazdaság transznacionalizálódásával párhuzamosan megy végbe – erre példaként az egységes belső piac létrejöttét, s annak a szabad mozgásra gyakorolt hatását említve (Sassen, 1999.)

⁷ Az ILO legutóbbi jelentésében kimutatta például, hogy 2006-ban a Közel-Keleten és Észak-Afrikában volt a legmagasabb, 12,2%-os a munkanélküliség. Ezzel szemben Fekete-Afrikában a ráta „csak” 9,8%-os szintet ért el. Nyilvánvaló ugyanakkor, hogy az utóbbi szubkontinensen a

összefüggések – ezekre szintén az ENSZ különböző szervezetei, közöttük éppen az ILO, mutatnak rá. Az alábbiakban néhány ilyen, témánk szempontjából lényeges összefüggést vázolunk fel röviden.

A világban megfigyelhető hatalmas foglalkoztatási és jövedelmi gondokat jelzi, hogy a körülbelül 3,2 milliárd munkaképes korú emberből mintegy 1,3 milliárd az úgynevezett „dolgozó szegények” száma, akik közül számosan alulfoglalkoztatottak (gyakorta alkalmi munkából élnek, illetve időnként kénytelenek a munkanélküliséggel szembenézni). A fejlődő országok közül a legelmaradottabbakban továbbá nemcsak és nem is feltétlenül a munkanélküliség vagy az alulfoglalkoztatottság okoz problémát, hanem a rendkívül alacsony jövedelem, ami a megélhetéshez messze nem elegendő. Bár a „dolgozó szegények” fogalma egyes jól fejlett gazdaságokban (pl. akár az Egyesült Államokban) sem ismeretlen, de Fekete-Afrikában szinte a teljes munkavállaló népességet ezzel a kifejezéssel lehetne illetni, hiszen 10-ből 8-an olyan keveset keresnek, hogy ők és családjuk fejenként kénytelenek kevesebb, mint 2 dollárból megélni. (Közöttük több millióan vannak olyanok, akiknek még ennél is jóval kevesebb, mindössze 1 dollár jut.) Számuk ráadásul az utóbbi időben (2001 és 2006 között) még növekedett is.

A jövőbeni migráció megítélése szempontjából különösen lényeges, hogy a fiatalok alkotják azt az egyik fontos csoportot, amelynek komoly munkaerőpiaci nehézségekkel kell megküzdenie. (A nők hátrányos megkülönböztetéséről szintén több adat árulkodik, s az is egyértelmű, hogy az adott fejlődő országokban a meglévő humán potenciál végképp nincs kihasználva a képzés hiányosságai, illetve a kereslet és kínálat jelentős mértékű eltérései miatt.)

A szinte leküzdhetetlennek tűnő, hatalmas jövedelmi és munkaerőpiaci egyenlőtlenségek miatt az ENSZ a Millenniumi Fejlesztési Célok közé a teljes, produktív és tisztességes foglalkoztatás célkitűzését is bele szeretné venni idén.

Összefoglalás

A dolgozatból egyértelműen kiderült, hogy az elkövetkező 3-10 évben a migrációs nyomás növekedésével lehet számolni mind az ismertett demográfiai folyamatok, mind a jövedelemegyenlőtlenségek várható további éleződése következményeként. Hangsúlyozni kell ugyanakkor (a dolgozatban erről is szó volt), hogy a nyomás növekedése önmagában nem feltétlenül vezet közvetlenül a bevándorlás emelkedéséhez, mert ahhoz más tényezők is szükségesek. Ezek közül két fajtát érdemes megkülönböztetni: a gazdasági, illetve a nem gazdasági jellegűeket. A gazdasági tényezők közül mindenekelőtt a fogadó ország munkaerőpiaci helyzetét érdemes megemlíteni, ezen belül főként azt, hogy ott mely foglalkozások iránt mutatkozik jelentős munkaerő-kereslet. A legutóbbi tapasztalatok szerint a bevándorlók leginkább a munkaerőpiac alsó illetve felső szegmenséből rekrutálódnak. Az alsó szegmensből származók főként a migránsokat hagyományosan foglalkoztató ágazatokban (mezőgazdaság, vendéglátás, építőipar) vállalnak munkát, míg a felső szegmensből kikerülőket részben új (informatikai jellegű), részben bővülő, perspektivikus ágazatok (pl. egészségügy – orvosok) szívják fel. A befogadó országok migrációs politikájának kimondott, általánosan elfogadott célja a képzett munkavállalók toborzásának előnyben részesítése. Az Európai Unión belül bizonyos ágazatokon belül (ismét csak az egészségügy) sor kerülhet közepesen képzett (szakképzett, de nem feltétlenül egyetemi végzettségű) migránsok áramlására is. Úgy tűnik, hogy mind az alsó, mind a középső munkaerőpiaci szegmens tekintetében a földrajzi távolság szerepe továbbra is meghatározó lesz. Kevésbé ez a helyzet a magasan képzett szakemberek esetében. (Ma is jellemző például, hogy az igazán magasan kvalifikált európai szakemberek viszonylag nagy számban vándorolnak az Egyesült Államokba, s ez a közeli jövőben sem várható másként.)

A nem gazdasági tényezők szerepe elsősorban a menekültek esetében jelentős. Nehéz, sőt lényegében lehetetlen azonban e tekintetben bármilyen várható tendenciát felvázolni, hiszen a politikai, társadalmi feszültségek gyakran robbanásszerűen törnek felszínre, tehát természetüknél fogva nem láthatók előre. Az nyilvánvaló, hogy a menekültek

fogadása tekintetében hazánknak az Európai Unió közös menekültügyi politikájához kell alkalmazkodnia. Ennek következményei azonban elsősorban egy jövőbeni integrációs politika kialakítása szempontjából jelentenek kihívásokat, a magyar külpolitikára hatásuk legfeljebb csak járulékos, közvetett lehet.

Amennyiben uniós szinten a terveknek megfelelően sikerül előrelépni a közös bevándorlási politika ügyében, a magyar külpolitikára jelentős szerep hárulhat e politika alakítása tekintetében. Az esetleges speciális magyar érdekek érvényesítéséhez azonban mindenekelőtt a munkaerőpiaci helyzet alapos elemzésére, azon belül különösen a várható keresleti viszonyok vizsgálatára lenne szükség. Szintén részben ettől lehetne függővé tenni az illegális migránsok tartózkodásának legalizálását, amelynek megalapozásához a magyar külpolitika a maga eszközeivel és érdekeivel szintén hozzájárulhat.